

УДК 339.92

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНОЇ ТА МІЖЛЮДСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Жадько К.В. (м. Запоріжжя)

Анотація

У статті обґрунтовується єдність пізнавально-дослідницької сутності людини, яка адекватною мірою реалізується в практиці туристичного способу її життєдіяльності, в першу чергу практиці міжнародного виїзного туризму, який дає можливість для всебічного формування політико-правової свідомості на основі взаєморозуміння між народами.

This article is justifying the unity of man's cognitive and researching essence, which is adequately implemented in practice to his tourist living, primarily in the practice of international outer tourism, which enables the full political and legal consciousness basing on the mutual understanding between peoples.

Ключові слова

Міжнародний туризм, менеджмент, міжнародна інтеграція, міжлюдська інтеграція, туристичний спосіб життєдіяльності, взаєморозуміння, політико-правова свідомість

Вступ

Переважна більшість вчених, які досліджують сучасний стан людства, в основному зосереджують свою увагу на тому, що міжнародний туризм (МТ) це насамперед економічний чинник, який дає державі й туристичним бізнесовим структурам значні прибутки. В той же час не зовсім коректно говорити про туризм лише як галузь економіки, не враховуючи визначення людини як пізнавальної істоти в просторі суспільно-політичного життя. Як і плутанини у визначенні вихідних термінів *турист*, *туризм*. Адже поняття мають методологічний статус, тобто спрямовують діяльність людини в певному напрямку, що особливо важливо для державного управління туристичною діяльністю як економічною й політичною сферами суспільства. Ми хочемо звернути увагу на те, що нині в Україні діє Міністерство культури і туризму, тому зводити суть туризму до суто економічного чинника неприпустимо. Саме воно має здійснювати управління в соціокультурному самопізнавальному спрямуванні.

Мета статті

Обґрунтувати сутнісні основи людського буття як буття подорожувально-пізнавального, мандрівного як у просторі географічному, так і геополітично-правовому й соціокультурному водночас.

Обговорення проблеми

Якщо подивитись на те, що таке туризм і турист в законодавчому визначенні, ми побачимо, що в ньому повністю відсутні відзначені нами сутнісні характеристики людини. Так, *туризм* визначається як «тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування» [3,5]. Можна стверджувати, що майже всі дослідники цієї сфери діяльності людини і суспільства тим чи іншим чином повторюють наведене Законом визначення.

О.Здоров розглядає й аналізує «економіку, яка являє собою стратегію й тактику господарської діяльності, що має ряд сутнісних визначень», щоб «встановити, яке місце в кожному з них займає туризм» [4,5]. В.Воскресенський, крім економічних чинників туризму, подає його «і як вкрай важливий засіб задоволення людської потреби в різноманітності» та пропонує такі «складові поняття «туризм»: 1. Переміщення або міграція. 2. Мотивація (мета) переміщення. 3. Країнознавчі особливості, що приваблюють туриста. 4. Економічні фактори, пов'язані з наявністю засобів на організацію поїздки, а також впливом туризму на розвиток економіки на макро- і мікрорівнях» [4,5].

Цей же автор подає класифікацію видів туризму, серед них міжнародний і внутрішній. «*Міжнародний туризм* охоплює поїздки за межі країни, що пов'язано з дотриманням певних формальностей (митний, валютний, медичний контроль). ..МТ буває в'їзний і виїзний. В'їзний туризм – це подорожі в межах країни осіб, що постійно не проживають в країні. *Виїзний* туризм – це подорожі осіб, що постійно проживають в країні, але виїжджають із певними цілями в іншу країну. Зазвичай країни зацікавлені в розвитку в'їзного туризму, оскільки це сприяє притоку в країну валютні ресурси, стимулює економічну активність. ...Залежно від змісту та цілей туристичну діяльність можна класифікувати наступним чином. *Подорожі з метою розваг і відпочинку* складають основу міжнародного туристичного обміну. На їх долю припадає більше половини всього попиту. Вони об'єднують оздоровчі, пізнавальні, любительські, спортивні поїздки» [4, с. 7].

Цікаву характеристику туризму дає В.Квартальнов. Він також наголошує на тому, що «різночитання в тлумаченні використовуваних термінів можуть мати досить неблагополучні наслідки у практичних діях суб'єктів туристичної діяльності», у зв'язку з чим відмічає: «Тлумачення туристичних термінів – предмет досить жорстких дискусій апологетів теорії туризму» [6, с. 5]. Його визначення таке: «**Туристи**. Це люди, які відчують різноманітні **психічні й фізичні** потреби, природа яких визначає напрям і види участі цих людей в туристичній діяльності» [6, с. 6]. Вчений вважає: «**Подорожі й туризм** – два нерозривно пов'язані поняття, які характеризують певним чином визначений спосіб життєдіяльності людини» [6, с. 7]. Відмінності між ними такі: «Подорож –

це переміщення людей в часі та просторі, а людина, що здійснює подорож, незалежно від цілей, напрямків, засобів пересування і часових проміжків, називається подорожанином»; «Туризм – тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або в межах своєї країни у вільний час з метою отримання задоволення й відпочинку, оздоровчих, гостьових, пізнавальних або в професійно-ділових цілях, але без заняття оплачуваною роботою в місці відвідування» [6; 8, с. 9-10].

М.Соколова в праці «Історія туризму» зазначає, що до «видів МТ, згідно типології, прийнятій Всесвітньою туристичною організацією (ВТО), відносяться: рекреаційний, науковий, конгресовий, спеціалізований, соціальний, молодіжний, «третього віку». До підвидів туризму можна віднести, наприклад, активний і пасивний туризм» [9, с. 4-5]. Проте у всій книзі не знайшлося термінологічно-понятійного визначення самого туризму, хоча його складові з посиланнями на всі можливі міжнародні документи представлені досить широко.

Цікаві міркування щодо позитивних і негативних аспектів МТ наводить Д.Ушаков у праці «Технології виїзного туризму». Зокрема, він зазначає: «Міркування про економічний ефект ВМТ частіше за все зводяться до характеристики негативних для економічної системи донорського регіону наслідків, серед яких вивіз капіталу й валютних заощаджень громадян за кордон, погіршення платіжного балансу країни і т.п. Однак із твердженням, що виїзний туризм – вкрай негативне явище і що держава в рамках своєї протекціоністської політики повинна в першу чергу розвивати в'їзний і внутрішній туризм на шкоду виїзному, можна посперечатись» [11, с. 21]. Вчений наводить такі позитивні моменти, які якраз і характеризують туризм як засіб покращення емоційного самопочуття, справляють оздоровчий ефект, корисний для їх роботодавців після повернення з поїздки.

Що стосується українських дослідників туризму в різних його проявах, то вони змістовно майже тотожні наведеним вище. Так, автори праці «Історія туризму» Л.Устименко та І.Афанасьєв включили до основних термінів цієї науки і термін *турист*, але чомусь не віднесли його до її найважливіших понять. Це дещо дивно, адже тільки людина є головним і єдиним суб'єктом всіх сфер життєдіяльності суспільства, включно з туристичною як фактично основною. Все ж, віднісши до головних понять «в історії туризму: «подорож», «прочанство», «туризм», «гостинність»» [10, с. 10], дослідники фактично визначили людину в статусі туриста. Адже людина як носій духовно-практичного способу життя впродовж усього його часу здійснює всесвітні подорожі стежками пізнання, гостюючи не лише у просторі свого земного, але й безкінечного та вічного буття. Це і є прочанство, але не лише в релігійному сенсі, а насамперед в пізнавально-допитливому, пошуково-дослідницькому.

Ми думаємо, що немає потреби в подальшому аналізі визначення

основних понять, оскільки всі вони, хоча і з досить незначними відхиленнями, повторюють наведене нами законодавче визначення *туризму*. Людина як «**турист** – особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін» [3, с. 5-6]. Але навряд чи такі визначення повною мірою характеризують людину в статусі *туриста*. Звичайно, якщо йдеться про пізнавальні цілі виїзду за межі *постійного* (закон не робить акцент на цьому ключовому терміні, але ж *постійне* тотожне непереборному й нездоланному бажанню людини не бути *постійно* в одному місці, а бути всесвітньою істотою, тобто бути вільною мандрівною істотою не лише в своїх бажаннях, а також і в їх здійсненні) місця проживання, то тут людина має характеризуватись як суб'єкт туристичного способу життя.

Звичайно, це філософський підхід до визначення людини. Але саме він і має бути покладений в основу побудови суспільства як політичного організму, який скріплює держава як орган управління всією сукупністю інтересів і потреб людини. Якщо «*термін «туризм» у перекладі з французької мови дослівно означає: «мандрівка заради задоволення»; а турист – це людина, яка здійснює мандрівку»* [10, с. 10], то і слід, виходячи з того, що людина діє цілеспрямовано, цілепокладально, вияснити, які саме цілі, навіть не змінюючи місця проживання, вона переслідує в своєму житті. Маючи органи відчуття, вона об'єктивно, поза власною волею і, можливо, бажанням стає пізнавально-мандрівною істотою, гостюючи у площині й просторі тих об'єктів, які вона сприймає впродовж усього свого життя. Оскільки подорожі відчуттів позначаються мовою як засобом спілкування душі людини з об'єктами сприйняття, її лексичним складом, не зовсім коректно виводити слова *туризм*, *турист* із «латинського *tornus*, що в перекладі означає: «рух по колу»» [10, с. 10]. Адже одноманітність постійного «руху по колу» не формує людину в цих внутрішніх сутнісних якостях, перетворюючи її в тварину, яка діє інстинктивно, запрограмовано.

Отже, ми вважаємо *не вирішеною* в теорії державного управління однієї з найголовніших її проблем, тобто визначення людини як суб'єкта туристично-мандрівного способу життя. Адже визначення людини як туриста, що виїжджає за межі місця проживання, а туризму як сфери діяльності, яка регулює й контролює такі виїзди, суттєво звужує розуміння людини і, відповідно, сферу діяльності державних інститутів, призначення яких не лише в оформленні віз, але й у тому, щоб формувати людину, яка виїжджає за межі країни, в якості *повноважного* її представника, що адекватно представляє сутність держави й народу в широкому загальнолюдському й соціально-філософському значенні цього поняття. А *повна вага* – це сфери політичного, економічного, духовно-культурного, релігійного, спортивного і т. ін. життя суспільства,

яке дає можливість і право кожному своєму члену представляти себе якомога повніше. Адже від цього залежить імідж країни, народу, його культури, що вкрай важливо особливо для України як молодій, ще досить мало відомій світу державі.

Не так легко будь-якій країні, в тому числі й Україні, невідомій світові не тільки територіально, але й формально, за назвою, вийти на міжнародну арену, якщо люди, які представляють її на міжнародному рівні, не утверджують себе за головними атрибутивними рисами держави, починаючи з себе самих як носіїв державницького умонастрою в зазначеному історією пізнання сенсі. Саме історією, адже будь-який народ утверджує реальність свого суспільного буття у вимірах вічності, властивої незмінним впродовж багатьох віків і навіть тисячоліть духовним підвалинам буття.

Крім того, сутність, як категорія пізнання, є також категорією духовною, отже, вічною, незмінною. А пізнати можна тільки незмінне, оскільки воно рівнозначне об'єктивному закону як прояву внутрішньої необхідності. Це означає, що сутність людини незмінна, хоча б вона й належала до різних часів і народів. А ми ведемо мову про незмінну сутнісну ознаку людини, якою є її нестримна схильність до пізнання різноманітного й універсального буття в усіх його проявах, неможливого без його осягнення не тільки чуттєво-достовірним, але й понятійно визначеним способом.

Отже, будучи всепланетною і всесвітньою істотою, людина має право на міжнародне спілкування і, врешті, створення загальнолюдського соціуму. Це право найбільшою мірою реалізується в тому випадку, коли в неї з'являється соціально-духовне розуміння сутності держави і, відповідно, державні люди спрямовують народну свідомість в річище обов'язковості утвердження такого типу міждержавних зв'язків, за якого вони, залишаючись громадянами певної держави, водночас свідомі своєї міждержавної визначеності. На загальносуспільному рівні такі права закріплені Конституцією України, яка гарантує дію норм міжнародного права в кожному окремому випадку, коли не існує внутрідержавних законодавчих нормативів. Ось чому ми вважали за необхідне в попередньому підрозділі висвітлити політико-державну й політико-правову сутність людини, без усвідомлення якої виїзди за межі проживання не будуть носити духовно-пізнавальний характер, а тяжіти до звичної пристрасті переміщення в просторі, а не в свідомості.

Зазначимо, що фактично всі свободи, права і обов'язки людини і громадянина мають загальнолюдський міжнародний статус. В такому разі, будуючи громадянське суспільство, всі люди, які складають його, мають бути свідомі свого громадянського статусу не лише в межах своєї країни-держави, але й поза її межами. Адже існує міжнародна і водночас національна законодавча конституційна норма, яка гарантує кожному

право вільного вибору місця проживання не лише в межах власної країни, але й будь-якої іншої. Це накладає на кожного *особисту відповідальність* за дотримання норм міжнародного права. Тим паче, що національні, конституційно визначені норми права, як правило, запозичені з досвіду інших країн і для всіх нових держав проходять своєрідне рецензування й певне цензурування з боку міжнародних правових інституцій.

Отже, є всі підстави вважати, що людина як суб'єкт туристичного способу життя визначається не «рухом по колу» своєї свідомості, а іншим значенням слова турист. Зазначимо, що об'єктивний зміст буття доносить до людини її мова. Багатоманітність і різноманітність матеріального буття передається лексикою різних народів світу, яка дозволяє, якщо вбачати в ній дух Всесвіту, розкрити сутнісні визначення і значення всіх речей і явищ природи і суспільства. Мислення також *подорожує* лексикою різних мов, знаходячи в них ті шляхи-*дороги*, йдучи якими, мисляча людина відкриває у ній об'єктивні шляхи буття як його закони. Якраз це чітко видно із семантичного змісту слів *тур, туризм*. «**tuor, oris** m [tuor = tueor] зір» [2, с. 1037]. «**tueor**, ... 1) дивитись, розглядати, вбачати..; спостерігати, споглядати, бачити..; 2) мати спостереження, турбуватись, оберігати..; 3) охороняти.., захищати» [2, с. 1035-1036]. До речі, філософи – автори книги «Філософські нариси туризму» – постійно наголошують на тому, що об'єктивно людина є «*homo viator*», тобто істота, що подорожує [12, с. 13].

Наведений зміст давньолатинських слів не залишає сумнівів у тому, що з самого початку цивілізаційного розвитку людства, а Римська імперія об'єднувала майже всі тодішні середземноморські народи, людина визначалась як істота пізнавально-допитлива і, завдяки цьому, суспільно-громадська, політична. Якщо людина визначається подібним чином, то її політичним соціально-духовним простором є адекватні йому права. Свідомість людини утримує, удержує в собі увесь космос, всю *ойкумену*. Тому вона є *державною* істотою саме в духовно-соціальному, а не територіально-земному сенсі. Отже, цілком правомірними є її устремління до утримання-удержування у своїй свідомості Всесвіту, яке започатковується спочатку прагненням оволодіння матеріальним простором буття, від якого з певного щабля пізнавального розвитку переходить до його оволодіння засобами мислення. Матеріальне оволодіння зустрічає на своєму шляху спротив тих народів і держав, які цілком слушно охороняють свою територію не стільки від бажання інших народів *розглянути, побачити, споглядати* її, скільки від також об'єктивного бажання залишитись на матеріально чужій, але духовно вже своїй землі. На цій підставі право пізнавальне, тому властиве всім людям і народам, обмежується правом на *охорону, захист, оберігання* своєї землі, свого «рідного краю», адже любов до нього і постійний зв'язок із ним є однією з головних ознак народу [8, с. 30].

Щоб духовно-пізнавальне право *бачити, уможріти* всі земні

простори не трансформувалось у *право* на завоювання чужих земель і народів, на перетворення їх у рабство, вкрай важливо знати об'єктивну сутність держави тими, хто її уособлює в повсякденній діяльності. Тут має діяти вихідна виховна аксіома про те, що вихователь зобов'язаний бути вихованим. Відповідно *державний правитель зобов'язаний бути правосвідомим*, а людина як громадянин *зобов'язана бути в своїй пізнавально-туристичній сутності адекватною соціокультурній ідентичності народу, який вона представляє за межами країни проживання*.

Потрібно відзначити, що точка зору на людину як суб'єкта туристичного способу життя є провідною у праці «Філософські нариси туризму». Що не випадково, адже вона написана провідними науковцями Інституту філософії НАН України. Академік І.Ф.Курас відзначає, що ця праця «не має аналогів у соціологічній, філософській та туризмознавчій літературі», оскільки в ній представлено «новий напрям у суспільствознавстві, що істотно доповнює вже усталену родину філософських рефлексій таких видів суспільної культури та людської діяльності, як філософія політики, філософія техніки, філософія економіки тощо. Провідні філософи... представили у філософських нарисах оригінальні погляди на туризм як на феномен культури, незмінний супутник цивілізації, розвинутий інститут суспільного виробництва та людської гостинності, виключно важливий чинник міжіндивідуальної та кроскультурної комунікації. Тим самим суттєво розширили діапазон наукових уявлень про феномен туризму. Адже не секрет, що туризм переважно розглядається через призму прагматично зумовленої діяльності певної соціальної страти фахівців – «індустрії туризму»» [7, с. 6].

Оскільки філософія по відношенню до будь-якої сфери знання виконує світоглядну, буттєву й пізнавальну функції, вона має виконувати їх і по відношенню до такої важливої сфери пізнання, якою є теорія державного управління. Особливо ж у тій частині, яка безпосередньо стосується дії механізмів державного управління на сферу міжнародного зовнішнього туризму. Властива кожній людині допитливість започатковує пізнавальний спосіб життя, а політична складова характеризує його суспільно-громадську спрямованість. В цивілізованому громадянському суспільстві вона має право не лише на розвиток своїх пізнавально-пошукових устремлінь, але й можливість наочно-чуттєвим способом підтвердити дійсність своїх душевних прагнень і стати на шлях саморозвитку. Проте ми не можемо сказати, що дослідники цієї сфери використовують філософські підходи до туризму, отже, й у своїх рекомендаціях не ведуть мову про його людські виміри. Як правило, як ми бачили, наводяться законодавчі визначення туризму, туриста та пропонуються організаційні заходи по задоволенню потреб туристичної індустрії.

Між тим економічні, як внутрішні, так і міжнародні, зв'язки є похідними від вихідної пізнавально-допитливої сутності людини. Загальнонаукова пізнавальна формула чітко фіксує те, що пізнання починається від сприйняття людьми об'єктивної реальності буття, універсального в своїй різноманітності. Це вимагає від неї започаткування процесу впорядкування вражень від різноманітності, тобто мислення. З іншого боку, кожна людина обмежена у своїх сприйняттях місцем проживання, тому враження швидко стають одноманітними, звичними, нецікавими. Але в ній вже народжена нездоланна духовно-пізнавальна пристрасть до насолоди від сприйняття незвичного та потреби в його поясненні. «Варто мисленню початись і воно вже підточує. Спочатку роль суспільства тут незначна. Черв'як сидить в серці людини, там його й потрібно шукати» [5, с. 224].

З огляду на сказане, стає зрозумілим, чому кочівний спосіб життя є первинним для людства не лише в умовах родоплемінного устрою, але й впродовж всієї його історії. На більш високих щаблях розвитку суспільства це вже не стихійно-кочовий, а усвідомлений духовно-пізнавальними потребами в знанні того, що знаходиться за межами чуттєво-достовірного сприйняття. Причому, для здійснення таких мандрівних подорожей витрачаються значні кошти, нібито збиткові для економіки, мета якої протилежна – отримання прибутку, а не збитку. Це якраз і свідчить на користь того, що людина онтологічно і гносеологічно є мандрівною істотою, а економічний розвиток, в основі якого матеріально-виробнича діяльність суспільства, є похідним від духовно-пізнавальної сутності людини.

Висновки

1. *Держава*, уособлена людьми, зайнятими у сферах законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, *має знати людину як суб'єкта туристичного способу життя*. Рух як спосіб існування матерії відносно людини означає, що вона, переміщуючись навіть в обмеженому просторі й часі свого нетривалого існування, здійснює своєрідний пізнавальний тур, пізнаючи світ близького довкілля і себе саму як істоту, здатну до повсякденного виходу за межі звичного буденного життя, яке не розвиває її, а робить невірником незмінних обставин.

2. Виходячи із політико-правової сутності держави й людини як політичної пізнавально-допитливої істоти, можемо дати таке визначення людини в статусі туриста: *турист – людина, яка реалізує свою суспільно-громадську соціокультурну сутність засобами подорожей, що постають в якості постійного джерела підтримки й підвищення дослідницько-пізнавального інтересу, виконуючи при цьому функцію його творчо-продуктивного арсеналу*. Відповідно, *туризм – сфера суспільного життя, що забезпечує людині задоволення дослідницько-пізнавального інтересу в подорожуванні, яке може мати найрізноманітніші цілі в межах зазначеного інтересу як визначального*.

Перспективи подальшого наукового дослідження

Зважаючи на наведені основоположні засади людського буття, законодавство про туризм має підпорядковуватись їм. В ньому визначення туризму має йти лише після визначення того, що являє собою людина як суб'єкт туристичного способу життя. Якщо навпаки, як це має місце в нинішньому Законі, – то його положення будуть примусово-регулятивними, що суперечить Конституції України як Основному закону, в якому гарантується принцип верховенства права, а людина проголошується найвищою ціллю державної політики в усіх її проявах.

Джерела

1. Воскресенский В.Ю. Международный туризм: учеб. пособие для студентов вузов.. / В.Ю.Воскресенский. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 255 с.
2. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. – 2-е переработ. и доп. – М., «Русский язык», 1976. – 1096 с.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм»» // Туристична діяльність в Україні: Нормативно-правове регулювання / Роїна О.М. (2-е вид., змін. та доп.). – К.: КНТ, 2006. – С.5-29.
4. Здоров А.Б. Экономика туризма: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 272 с.
5. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде (перевод А.М.Руткевича) // В кн.: Сумерки богов / Сост. и общ. ред. А.А.Яковлева: Перевод. – М.: Политиздат, 1989. – С.222-318.
6. Квартальнов В.А. Туризм: учебник. – 2-е изд., перераб. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 336 с.
7. Курас І.Ф. Філософія і туризм // В кн.: Філософські нариси туризму: Науково-навчальне видання / За ред.. Пазенка В.С. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – С.6-12.
8. Сміт Е. Національна ідентичність (пер. з англ.. П.Таращук). – К.: «Основи», 1994. – 224 с.
9. Соколова М.В. История туризма: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М.В.Соколова. – 3-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 352 с.
10. Устименко Л.М., Афанасьев І.Ю. Історія туризму: *Навчальний посібник*. – К.: Альтерпрес, 2005. – 320 с.
11. Ушаков Д.С. Технологии выездного туризма: Учебное пособие. – Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов-н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. – 384 с.
12. Філософські нариси туризму: Науково-навчальне видання / За ред.. Пазенка В.С. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – 328 с.

Стаття надійшла 25.10. 2008 р.